

We Lwowie, dnia 27. grudnia 1906.

Aleg. 57

Sprawozdanie

Wydziału krajowego o postępie budowy nowych pawilonów i przeobrażeń w krajowym Zakładzie dla obłąkanych w Kulparkowie.

Wysoki Sejmie!

Powołując się na analogiczne sprawozdanie z 22. lipca 1905 LW. 69,087, Wydział krajowy stwierdzić może, że zapowiedziany w niem termin wykończenia nowych pawilonów, budynków i urządzeń w kraj. Zakładzie dla obłąkanych w Kulparkowie został dotrzymany. W jesieni bowiem r. b. odbyła się kolaudacya techniczna robót budowlanych, przeważnej części robót rzemieślniczych i urządzeń mechanicznych, która wykazała, że roboty przedsiębiorcom powierzone wykonane zostały, w całości biorąc, zadowalająco, trwale i zgodnie z obowiązującymi planami, a tylko drobne, łatwe do usunięcia usterki spowodowały zarządzenie korektur.

Pozostały zaś do wykonania tylko takie roboty, które bądźto mogą być podjęte dopiero po opróżnieniu niektórych części starego gmachu, bądź — jak niektóre roboty rzemieślnicze — musiały być wstrzymane aż do ukończenia innych, z którymi stoją w związku lub zależą od stanu osuszenia budynków.

Obecnie zatem uważać można za wykończoną budowę pawilonów I., II., III., IV., V. i VI., pawilonu dla zakaźnych, trupiarni, portyerówki, wieży wodnej, dezinfektora, stajni dla krów, chlewni, szopy, oraz za wykonane w przeważnej części adaptacye i przeobrażenia w gmachu głównym, w budynku administracyjnym, w dawnej krowiarni (obecne mieszkania dla służby), starej stajni końskiej, w dawnej trupiarni (obecnie magazyny i mieszkania dla parobków) i w budynku folwarcznym. W szczególności zauważa się, że oprócz budynków mieszkalnych VII., VIII. i IX., które jeszcze w jesieni ubiegłego roku zajęte zostały przez personal lekarski i administracyjny Zakładu, oddano do użytku w sierpniu b. r. pawilony V. i VI., przeznaczone dla niespokojnych umysłowo-

chorych a narazie zapełnione spokojnymi obłąkanymi, pawilon dla chorych zakaźnych, trupańnię i portyerówkę, gdyż budowę ich rozpoczęto prawie o rok wcześniej niż budowę reszty budynków, z powodów naprowadzonych w powołanem na wstępie sprawozdaniu z r. 1905.

Do użytku oddane zostały również wszystkie nowo pobudowane budynki gospodarskie (krowiarnia, chlewiarnia, szopa).

Przy budowie pawilonów dla chorych uwzględniono wszelkie najnowsze postulaty wiedzy psychiatrycznej i higieny szpitalnej. Pawilony ustawione na miejscu przewiewnym i pełnem światła z werandami z zewnątrz robią raczej wrażenie willi mieszkalnych niż ponurego Zakładu. Przestronne, jasne i widne sale dzienne i sypialne oraz separatki, korytarze, łazienki i kuchnie rozmieszczone są w parterze i na pierwszym piętrze budynku, nad którym po obu stronach budynku dobudowano ubikacje mieszkalne dla lekarza asystenta i Siostry miłosierdzia. W suterenach mieszczą się mieszkania dla służby, magazyny i kotłownia centralnego ogrzewania.

Ściany sal dla chorych wszędzie lakierowane lakierem emaliowem do wysokości 2 m., posadzki deszczółkowe woskowane; wszelkie ramki, okna, drzwi separatkowe, urządzenia łazienkowe sporządzone są według modeli i rysunków wzorowanych na najnowszych i za praktyczne uznanych urządzeniach zakrajowych zakładów. Podobnie pawilon dla zakaźnych i trupańnia z ubikacją na sekye i mieszkania dla dozorcej urządzone w sposób odpowiadający specjalnemu urządzeniu tych budynków.

Stajnia dla krów i nowa chlewnia zbudowane są i urządzone z uwzględnieniem nowożytnych wymogów higieny hodowlanej. W pierwszej z nich mieści się również mieszkanie służbowe i rzeźnia, w drugiej urządzenia kotłowe do grzania paszy. Wszelkie objekta wewnętrzne (żłoby, posadzka, ściany dzielne itp.) zrobione są z betonu i żelaza; przy chlewni zewnątrz urządzone nadto basen betonowy dla kąpania trzody chlewnej.

Szopa została przeniesiona z dotychczasowego miejsca przy starej stajni końskiej na inne odpowiedniejsze obecne miejsce między stajnią dla krów a chlewnią, przyczem wymieniono na nowy materiał zniszczony lub przegniły. Pośrodku między tymi trzema budynkami umieszczono gnojarnię z wjazdami od stajen.

Adaptacje w starym gmachu prócz zmiany w przeznaczeniu niektórych ubikacji dotyczą głównie robót kanalizacyjnych i wodociagowych. W budynku administracyjnym natomiast przerobiono nieużyteczne dotychczas kondygnacje II. piętra na mieszkania wygodne dla zwiększonej liczby SS. Miłosierdzia, nadto zaś zrekonstruowano zupełnie wszystkie ubikacje przeznaczone obecnie na halę maszyn, piekarnię, kuchnię, pralnię i susznię, szwalnię, warsztaty rzemieślnicze itp.

Dawną krowiarnię przeistoczono zupełnie i przerobiono na budynek mieszkalny, a więc dano nowe pokrycie dachu, drzwi i okna, piece kaffłowe, kuchnię i wychodki oraz podzielono wewnątrz cały budynek tak, że obecnie mieści się w nim 7 mieszkań dla wyższej służby zakładowej. W analogiczny sposób przerobiono dawną trupańnię na centralne magazyny dla rzeczy chorych i mieszkania dla parobków — wreszcie budynek folwarczny, któremu dano nowe pokrycie dachowe, nadto zaś przerobiono wewnątrz ubikacje mieszkalne, przemalowawszy ściany i dodawszy nowe piece oraz posadzki, w parterze tego budynku przygotowano dwie ubikacje na urządzenie masarni zakładowej.

Przytem nadmieniam Wydział krajowy, że pawilony dla chorych I. II. III. IV. będą oddane dla użytku z wiosną r. 1907 po zupełnem osuszeniu ich i wykończeniu niektórych robót rzemieślniczych oraz instalacyj; dotyczy to również budynków służbowych przerobionych z dawnej krowiarni i trupańni.

W dziale urządzeń mechanicznych zajmują wodociągi najważniejsze miejsce; przy ich bowiem pomocy uzyskał Zakład to, co było zawsze najistotniejszą potrzebą i najdotkliwszym brakiem Kulparkowa, a mianowicie do-

bra i z zdrową wodę do picia. Budowę wodociągu ukończono jeszcze w r. 1905 i jak to już podniesiono w zeszłorocznym sprawozdaniu, w sierpniu tegoż roku zarządcono przewidywane połączenie rurociągu celem doprowadzenia wody dobrostańskiej do kuchni i piekarni zakładowej; natomiast z wiosną b. r. oddano do użytku żelaznobetonową wieżę wodną ze zbiornikiem o 60 m³ pojemności, z którego rozprowadza się wodę po całym Zakładzie. W tym celu urządzono instalacje wodociągowe we wszystkich nowych pawilonach dla chorych, które pobierają z wieży wodnej wodę do picia, kąpieli, dla kotłów centralnego ogrzewania i klozetów, — nadto zaś w starym zakładzie, który w ten sposób zaopatruje się w wodę do picia u muszli ściennych, oraz w wodę potrzebną dla łazienek, pralni, kuchni, kotłów parowych i maszynowych.

Pawilony dla chorych I—VI mają także łazienki wannowe z zimną i ciepłą wodą oraz z tuszami. Wodę ciepłą doprowadza się zapomocą członowych kotłów ogrzewających o wielkiem ciśnieniu do zbiorników ekspandyjnych, stąd zaś zasila się nią łazienki, płuczki i naczynia w podręcznych kuchenkach.

Niezależnie od tych instalacyj przeprowadzono zgodnie z potrzebami zakładu przy równoczesnem zaoszczędzeniu wydatków na wodę dobrostańską — drógę rurociągi dla miejscowej wody użytkowej, którą ze studni zakładowej za pośrednictwem zbiornika z wieży starego gmachu rozprowadza się do hydrantów dla mycia podłóg, splukiwania wychodków a w ubikacjach budynku ekonomicznego dla płukania jarzyn i naczyń a także do nowego folwarku dla pojenia bydła w krowiarni i chlewni.

Instalacja centralnego ogrzewania jest również wykończona. Z nastaniem silniejszych mrozów (przewidziano ogrzanie przy najniższej temperaturze — 25°R) przeprowadzoną będzie próba palenia, w obecnych zaś warunkach atmosferycznych spełnia ono zadanie swoje bez zarzutu.

Centralne ogrzewanie systemem powietrzno-parowym z wentylacją i cyrkulacją na zmianę, urządzono w salach dziennych, sypialniach i separatkach pawilonów dla chorych I—VI; korytarze i ubikacje mieszkalne dla lekarzy i SS. Miłośierdzia ogrzane są radiatorami. Ogrzewanie odbywa się zapomocą obnuruowanych kotłów parowych, których pawilony V i VI mają po 2 pawilony zaś I—IV po jednym.

Hala maszyn mieszcząca się w budynku administracyjnym jest zbiornikiem siły niezbędnej do poruszania rozlicznych maszyn i mechanicznych urządzeń zakładu głównie zaś pralni i kuchni.

Dla zapewnienia zakładowi trwałej i ekonomicznie najwydatniejszej obsługi mechanicznej zakupiono znacznym nakładem kosztów szereg kotłów i maszyn, które mają zadanie wytwarzania, przenoszenia i użytkowania siły. Zainstalowano więc dwa wielkie, kompletne kotły parowe, dwie pompy parowe i injektor parowy do zasilania kotłów; następnie jedną maszynę leżącą, rozdzielacz parowy, zbiornik pary wdmuchowej i przerobiono drugi dla wody kondensacyjnej. Dla przeniesienia siły urządzono transmisyje wałowe, linowe i pasowe do pralni, cyrkularki i maszyny dynamo pędzącej motor elektryczny i pompe rotacyjną w wieży wodnej. W pralni zakładowej użytkowuje się wytworzoną siłę na mechanizmach wzorowych najnowszej konstrukcyi, jakimi są: dwie wirówki, cztery praczki bębnowe (większe i mniejsze), dwa wielkie magły mechaniczne ustawione w ubikacjach I. i II. piętra obok dwóch suszni parowych mających po 15 kulis. Prócz tego pomieszczono w tymże budynku baseny betonowe do płukania, farbowania; krochmalenia bielizny oraz kotły parowe do gotowania bielizny i mydła. Z końcem lata b. r. puszczono w ruch wszystkie wyżej wymienione mechanizmy.

Nowa kuchnia zakładowa dzieli się na parową i angielską; dla ich obsługi zainstalowano ośm kotłów parowych, z tych sześć zupełnie nowych; nadto zaś szafy parowe do gotowania ziemniaków i grzania termoforów, stół ogrzewany parą do dzielenia mięsa i maszynkę parową do gotowania kawy. W obieralni jarzyn istnieje osobny kocioł do grzania wody parą wdmuchową i poczwórny ba-

sen betonowy do płukania jarzyn. Podobnież wykonano osobne instalacje dla mycia naczyń, składające się z płuczek żelaznych emaliowanych i podwójnego bąsensu dębowego.

Do mechanicznych urządzeń należy wreszcie także instalacja nowego dezynfektora z kotłem parowym i aparatem tuszowym, które umieszczono w specjalnie na ten cel skonstruowanym budynku z wysokim piecem do palenia zakażonej słomy — w pobliżu pawilonu dla zakaźnych.

W jesieni b. r. odbyła się kolaudacja kanalizacji i oczyszczalni zakładowej. Dla skanalizowania całego obszaru, na których stoją budynki zakładowe, przyjęto system biologicznego oczyszczania cieczy kanałowych, stosowany z bardzo pomyślnym rezultatem za granicą (głównie w Niemczech i w Anglii). Ekskrementa splukiwane wodą w klozetach, nadto zaś trzema osobnymi splukiwaczami dostają się siecią kanałów do komór gnilnych i złóż oksydacyjnych, gdzie w drodze fermentacji i wzajemnego pochłaniania się wytworzonych organizmów drobnoustrojowych oczyszczają się tak, że w postaci czystej wody odpływają osobnym kanałem poza obręb zakładu. Należy się spodziewać, że po zupełnem wykończeniu całości budowy i usunięciu obcego personelu robotniczego z zakładu, funkcjonowanie kanalizacji będzie wzorowe i podniesie w wysokim stopniu sanitarne warunki Zakładu.

Z jesienią b. r. przystąpiono do budowy wąskotorowej kolejki dla rozwożenia potraw, bielizny, materiałów i odpadków na długości 900 mb; trasa jej łączy głównym szlakiem kuchnię zakładową z nowymi pawilonami, nadto zaś ma cztery odgałęzienia do remiz pralni i piły cyrkularnej. Rozwożenie odbywać się będzie za pomocą lokomotywy i 14 wózków; budowa zaś, którą rozpocząć można było dopiero po usunięciu gruzu budowlanego, ukończoną będzie dopiero wiosną r. 1907.

Ponadto pokryto z funduszu budowy wydatki na budowę dróg między nowymi pawilonami i wokoło starego gmachu oraz na nowym folwarku — podjętą dla ostatecznego uregulowania komunikacji w obrębie zakładu. W miejscach wolnych od komunikacji będą w najbliższym czasie założone parki i ogrody według osobnych planów i kosztorysów. Wreszcie całą przestrzeń zajętą pod budowę nowych pawilonów ogrodzono nowym trwałym parkanem dębowym, oddzielając ją w ten sposób od dróg zewnętrznych i pól gospodarskich.

Z powyższego przedstawienia wynika, że budowa i przeobrażenia wykonane w zakładzie kulparkowskim pochłoneły ogrom pracy i kosztów; różnorodność potrzeb i podjętych robót zniewoliła Wydział krajowy do ustanowienia trzech osobnych kierownictw dla poszczególnych działów: budowlanego, mechanicznego i kanalizacji. Z rodzaju budowy, która obejmuje nowe budowle, rekonstrukcje starych i adaptacje — następnie ze specjalnego charakteru zakładu dla osób chorych umysłowo, który dla swoich celów sanitarnych, administracyjnych i leczniczych wymaga odrębnych, ile możliwości najnowszych a przytem ekonomicznych wewnętrznych urządzeń — pochodzi to, że w każdym z pomienionych działów w ciągu budowy powstawały nowe potrzeby trudne do przewidzenia z góry na okres trzech lat, w ciągu którego budowa się toczyła. Jakkolwiek Wydział krajowy przy ocenianiu tych potrzeb kierował się zawsze ścisłym rzeczowym krytycyzmem i względami oszczędności, mając na oku wyznaczony przez Wys. Sejm na cele budowy kredyt, mimo to — jak już w zeszłorocznem sprawozdaniu podniesiono, w poszczególnych pozycjach funduszu budowy musiał Wydział krajowy wykroczyć poza zakreślone granice, wychodząc z założenia, że tak trudne i rozległe zadanie należy rozwiązać nietylko z uwzględnieniem ekonomii w teraźniejszości ale i w najdalszej przyszłości, aby zatem na dłuższy szereg lat zapewnić prawidłowy rozwój zakładowi — a zarazem usunąć możliwość zgłaszania nowych potrzeb powodujących nowe wydatki. Wys. Sejm raczył uznać w r. 1905 analogiczne motywy przypuszczalnego przekroczenia kredytu wyznaczonego na cele budowy kulparkowskiej, przyjmując do swej wiadomości sprawozdanie Komisji sanitarnej, która doradzała, aby „nie zakreślać Wydziałowi krajowemu w tej mierze zbyt ścisłej granicy, ani też przesądzać w ten sposób o zaspakojeniu istotnych potrzeb

Zakładu". Obecnie jednak nie może być nadwyżka kosztów cyfrowo wykazana, uczyni to Wydział krajowy w najbliższym roku po zamknięciu rachunków budowy i wówczas przedstawi odpowiednie wnioski do uchwały Wys. Sejmu.

Zamykając niniejsze sprawozdanie, Wydział krajowy wnosi:

Wysoki Sejm raczy uchwalić:

Sprawozdanie Wydziału krajowego o postępie budowy nowych pawilonów i przeobrażeń w krajowym Zakładzie dla obłąkanych w Kulparkowie przyjmuje Sejm do wiadomości.

Z Rady Wydziału krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkiem Księstwem Krakowskiem.

Marszałek krajowy:
St. Badeni, w r.

Sprawozdawca:
Mieczysław Onuszkiewicz, w. r.
Członek Wydziału krajowego.

